

KLÁRA TRSKOVÁ / 7. 7. 2022

Československé filmy v Mosambiku

Mosambik byl do poloviny sedmdesátých let portugalským koloniálním územím a od roku 1977 spřátelenou zemí Sovětského svazu a Kuby. V období internacionalistické spolupráce zemí východního bloku s „třetím světem“ se do Mosambiku dostávaly i československé filmy. O jejich přijetí místní diváckou a kritickou obcí a projekčních okolnostech se dnes bohužel lze dozvědět pouze z dochovaných tištěných dokumentů. V roce 1991 totiž v Maputu, hlavním městě Mosambiku, shořela část filmové sbírky mosambického Národního kinematografického institutu (Instituto Nacional de Cinema, zkráceně INC) obsahující mimo jiné i tituly z Československa.^[1]

Zmíněný kinematografický institut zdarma distribuoval první dva dny v měsíci do mosambických kin (po získání nezávislosti jich bylo v zemi celkem čtyřicet dva^[2]) snímky ze své programové nabídky. Na měsíc srpen roku 1982 zařadil INC do výběru hned tři československé filmy. Všechny byly dokončeny v roce 1980, a do Maputa se tedy dostaly prostřednictvím distribuční společnosti Československý Filmexport pouze s dvouletou prodlevou. Promítal se film pro děti a mládež *Sonáta pro zrzku* (A Sonata de Mozart) režiséra Víta Olmera, hrabalovské *Postřižiny* (Retalho) režírované Jiřím Menzelem a válečné drama *Signum Laudis* (Medalha de Honra), které režíroval Martin Hollý. Československé snímky byly uvedeny společně s dalšími tituly ze Sovětského svazu a se švédským filmem *Elvis! Elvis!* (Elvis Karlsson, 1977). Mosambik totiž udržoval dobré vztahy se skandinávskými státy i během období vlády jedné strany (Fronty za osvobození Mosambiku, zkráceně FRELIMO) a hospodářské organizace státu podle marxisticko-leninského vzoru. Počátkem osmdesátých let byla v Mosambiku uspořádána také retrospektivní přehlídka československé kinematografie, na které se objevil fantastický film z roku 1961 *Baron Prášil* režírovaný Karlem Zemanem.^[3]

CINEMA
82 maputo

PROGRAMA
AGOSTO

ESTREIAS

- RETALHO
- ELVIS KARLSSON
- A SONATA DE MOZART
- A GUERRA NA RETAGUARDA
- MEDALHA DE HONRA
- NÃO ARMEM CILADA AO
RESSUSCITADO
- NEM SE SONHOU

NA CAPA: «MEDALHA DE HONRA»

DISTRIBUIÇÃO GRATUITA EM TODOS OS CINEMAS NOS DOIS PRIMEIROS DIAS DE CADA MÊS

INSTITUTO NACIONAL DE CINEMA

SECTOR DE DOCUMENTAÇÃO E INFORMAÇÃO CINEMATOGRAFICA
AV. AGOSTINHO NETO N.º 946 — MAPUTO — TEL. 25965/25912/25951/25919

Programová skládačka s krátkými synopsami obsahovala kromě informací o nabízených československých titulech také výchovnou část. Zaměstnanci Národního kinematografického institutu se publikum snažili poučit řečnickou otázkou: „Všimli jste si již, že mluvení při projekci obtěžuje ostatní?“ Historik Malyn Newitt připomíná, že představitelé strany FRELIMO v sedmdesátých a osmdesátých letech přistupovali k místnímu obyvatelstvu často velmi paternalisticky.[4] Změny způsobu obživy i každodenních návyků jednotlivců byly prosazovány někdy až násilnou formou – například umístováním lidí do nápravných táborů. Tento způsob „převýchovy“ obyvatelstva mohl být po zisku nezávislosti na koloniálním Portugalsku jedním z důvodů k nespokojenosti s politickým směřováním státu. Nevole vůči FRELIMO pak u části Mosambičanů vyústila až v podporu opozičních ozbrojených skupin subvencovaných apartheidní Jižní Afrikou. Mozambican National Resistance (později strana RENAMO) pak proti vládnoucí FRELIMO vedla až do roku 1992 krvavou občanskou válku.

Com a acção localizada durante a I Guerra Mundial de 1914-18, é não só um documento analítico da composição sociológica do exército imperial austro-húngaro, como também uma denúncia implacável da sua aristocracia militar. Da sua cobardia, da sua traição, e do desprezo que manifesta pela vida dos seus soldados e pela classe a que eles pertencem. Aristocracia que eleva a heróis os elementos das classes populares de cujo apoio necessita, para os abater impiedosamente, terminada a sua utilidade. Um grande filme político, com imagens muito belas. Uma tragi-comédia servida por um homogéneo e notabilíssimo conjunto de intérpretes, dos quais sobressai Vlado Muller, no personagem central.

MEDALHA DE HONRA
(Signum Laudis)

Checoslováquia—1950 / Realizador: Martin Holly. Com Vlado Muller, Ilya Prachar e Jiri Zabolaky. Colorido 1h e 28m M/12.

Chamavam-lhe o «ressuscitado» porque fora gravemente ferido duas vezes e os ambos sobrevivera. Foi um herói na luta contra os bandos armados que espalhavam o terror entre as populações rurais, roubando, queimando, matando. Eram bandos formados pelos proprietários e chefes a quem a Revolução Socialista tirara o poder e a influência e por camponeses ignorantes que eles arrastavam consigo. Filme de acção e aventura. Muito bom nível técnico e artístico.

NÃO ARMEM CILADA AO RESSUSCITADO
(Nie Stávejte Lechemu Kapkan)

URSS—1951 / Realizador: Vladimir Sarukhanov. Com Satar Dikambay e Inogam Adilov. Colorido 1h e 20m M/12.

JÁ NOTOU QUE AO FALAR DURANTE A PROJEÇÃO INCOMODA OS OUTROS?

O nascer duma afeição profunda e sincera entre dois jovens estudantes, na idade ingrata do despertar para a vida e para o amor. Contrariados e afastados por quem não acredita na importância das inclinações manifestadas na idade juvenil, têm momentos de desespero e situações de intensa felicidade. Certos conceitos de honra e de relacionamento de pessoas são tratados com seriedade. Revelando muita ternura e compreensão pela juventude, é um filme bonito sobre o amor, com um final um tanto piégas.

NEM SE SONHOU
(Vam I Nie Snilos)

URSS—1951 / Realizador: Ilya Frez. Com Tania Akuluta, Nikita Mikhailovski e Albert Filosov. Colorido. 1h e 30m. M/12.

Po vyhlášení nezávislosti v roce 1975 se strana snažila sjednotit nově vzniklý mnohoetnický stát, který zdědil koloniální hranice, mimo jiné i prostřednictvím portugalského filmu a masového rozšíření filmu mezi co nejširší diváckou obec (televizní vysílání bylo zahájeno až později). Lístky do kina byly proto cenově dostupné i chudším obyvatelům a INC provozovalo také mobilní kina, která mohla vyjízďet mimo kinofikovaný prostor velkých měst.^[5]

Před hlavními celovečerními hranými filmy se promítaly krátké zpravodajské týdeníky, skrze které mohla strana šířit vybrané informace. Filmy domácí produkce byly v portugalském znění a zahraniční tituly musely být opatřeny portugalskými titulky (zajišťované Portugalskem). Tehdejší vedení státu se chtělo skrze používání portugalského vyhnout tomu, že bude nařčeno z „tribalismu“ a upřednostňování zájmů jedné jazykové skupiny před ostatními.^[6] Další tištěné doprovodné materiály dodávané Československým Filmexportem ale do Mosambiku přicházely často v angličtině nebo v jiných románských jazycích, v některých případech i nepřeložené v

SONÁTA PRO 6 HEDHRAJ
(Sonáta pro Zrak)

Story: Vojtěch Vacke. Screenplay: V. Vacke, V. Olmer.
Direction: Vít Olmer. Photography: Juraj Fándli. Music: Petr
Ulrych. Editor: Antonín Štrojše.
In colour, aspect ratio 1:1,37; Footage 2.222 metres, produced
by Gottwaldov Film Studio, 1960.

C.S.S.R.

Stanislava Coufalová (Petra), Ladislava Kozderková (Mother),
Lubor Tokoš (Knihl), Michal Dvořák (Petr), Matěj Forman (Honza),
Vladimír Vondra (Pavel), Markéta Valentová (Doriana), Antonín
Nevrtil (Tom), Zuzana Aroupová (Eliška), Simona Kočková (Jana).

492-61-8n

Ve dnech mezi 23. a 29. zářím 1986 proběhl v Maputu Týden československého filmu. V centru města v dnes již neexistujícím kině Matchedje se během jednoho týdne promítalo šest hraných snímků z československé produkce. Bylo mezi nimi psychologické drama *Všechno nebo nic* (Tudo ou nada) či tragikomedie Jaromila Jireše *Prodloužený čas* (A Prorrogação) z roku 1984. Dále také film Juraje Herze *Sladké starosti* (Doces Preocupações, 1984) nebo snímek slovenského režiséra Zora Záhona s názvem *Pomocník* (O Ajudante) z roku 1981. V říjnu roku 1986 se československé snímky objevily ještě na programu filmového klubu Cineclube Maputo, ve kterém mohli diváci zhlédnout drama Štěpána Skalského *Hřiště* (A Vocação) z roku 1975 a *Lásky mezi kapkami deště* Karla Kachyni (Amor através de gotas de chuva, 1979). V polovině října stejného roku schválil ředitel odboru zahraničních styků z Ústředního ředitelství Československého filmu Jan Vaníček, že je možné zastupitelskému úřadu v Mosambiku poskytnout komedii pro děti a mládež *Mezi námi kluky* (1981).[8]

Skrze československý film se do Mosambiku dostávala poněkud idealizovaná představa o zemi původu promítaných snímků. Do místního tisku napsal filmový kritik Guilherme Afonso (1929–2020)[9] o postavách filmu *Prodloužený čas*, že „je možné si je dokonale představit v jejich reálném každodenním životě v takové zemi, jakou je Československo, ve vyspělém státě socialistického prostoru, ale i v jakékoli jiné oblasti, kde panuje blahobyt a intelektuální a umělecká hojnost.“

VER e ouvir "DOMINGO" 28/9/1986

CINEMA CHECO

Indução a "Doces Preocupações"

Em Maputo, está decorrer desde a última terça-feira, uma Semana de Cinema Checo, a primeira a ser realizada no País. Logo, as maiores atenções no cartaz de cinema da capital convergem, óbvia e justamente, para esse evento, uma mostra que tem o seu final marcado para amanhã, segunda-feira. Quatro filmes foram já apresentados; e hoje, o penúltimo dia do ciclo, será projectado «Doces Preocupações», fita que constitui a sugestão de «Ver e Ouvir» deste domingo. Sendo assim, publicamos em seguida uma sucinta apreciação sobre o filme, um comentário do nosso colaborador Guilherme Afonso.

Há pessoas muito distraídas. É coisa congénita, nelas. O que não as impede de poderem ser muito competentes naquilo a que se dedicam. É o caso do pasteleiro protagonista de «Doces Preocupações». É um grande distraído, mas a fazer bolos não há

e vê o seu retrato estampado na capa de uma revista de grande tiragem, ao lado de uma colega que não teve nada a ver com a confecção do bolo premiado. Este pormenor no entanto, também tem a sua importância, como se há-de ver.

que não. E é aí que vem a ter o seu papel importante a colega que, graças a ele, teve honras de pose em capa de revista.

Mas há muitas pessoas mais com papéis importantes neste filme, além dos já citados pasteleiro, a mãe e a colega. Uma delas é uma jovem professora numa escola que fica próxima da casa dele, o que contribui para que eles se encontrem de vez em quando. Outras são colegas de trabalho do premiado, designadamente um seu jovem aprendiz (muito mais sabido que o mestre em certas coisas, não vale a pena dizer quais; basta ver a foto que ilustra este apontamento), o chefe de mesa, que também é chefe na vigarice, e a mulher deste.

É com as preocupações (nem sempre doces, realmente) deste pequeno grupo (e não só) que o realizador Juraj Herz constrói uma comédia através da qual consegue arrancar-nos algumas risadas francas, e isso é a melhor prova dos seus méritos.

FICHA TÉCNICA:

Realização: Juraj Herz. Argumento: Josef Pasteka, Milan Lezak. Fotografia: Dodo Simoncic. Música: Michael Kocab. Interpretação: Emil Horvath Filho, Renata Maskova, Andrej Hryc, Pavlína Murkova.

Chescoslováquia: 1984. Colorido. 1h 28. Para M/12, no Cinema Matchedje.

Guilherme Afonso

quem o bata. E é com toda a propriedade que se diz isto, porque ele é precisamente o primeiro num concurso em obra da sua especialidade, que, como já vimos, é a confecção de bolos. Com certeza que ser-se o melhor seja lá no que for traz sempre as suas vantagens.

Este pasteleiro, por exemplo, recebe uma bela medalha

O caso é que o mestre pasteleiro, embora ultrapassando já os trinta anos, ainda era solteiro. Isso talvez porque, sendo distraído, também era um pouco — ou muito? — desajeitado. E talvez por ser distraído e desajeitado, também era tímido. Mas daí até arranjar noiva por anúncio, como a sua mãe tanto se empenhava em conseguir, isso é

Některé ze snímků uvedených na Týdnu československého filmu se pravděpodobně do Mosambiku dostaly díky pracovní cestě Luíse Simãa na 25. ročník Mezinárodního filmového festivalu Karlovy Vary v roce 1986, v průběhu kterého tento zaměstnanec INC dohodnul zakoupení československých titulů. Podle výpovědi Luíse Simãa bylo kvůli probíhajícímu občansko-válečnému konfliktu v Mosambiku jednou z podmínek při výběru i to, že zakoupený film nebude obsahovat explicitní násilí či zobrazovat znásilnění. V rámci internacionální spolupráce Mosambik získal snímky na základě „barterové“ dohody s Československem a mosambická strana se za dodané filmy

zavázala zaplatit v naturáliích.[10]

Obchod uzavřený v Karlových Varech Luísem Simãoem byl dost možná posledním větším nákupem zahraničních filmů organizovaným prostřednictvím INC. Na konci osmdesátých let se mosambický ekonomický systém začal transformovat směrem k tržnímu hospodářství. Podobně jako v Československu došlo k odklonu od centrálně organizovaného filmového průmyslu, po kterém následovala privatizace systému mosambické filmové produkce, distribuce a sítě kin. Změny politických systémů v obou zemích pak měly za následek utlumení kulturní výměny na poli kinematografie.

Poznámky:

[1] Ros Gray, *Cinemas of the mozambican revolution: Anti-Colonialism, Independence and Internationalism in Filmmaking, 1968–1991*. Woodbridge: James Currey 2020, s. 256.

[2] Tamtéž, s. 117.

[3] *Národní filmový archiv, Ústřední ředitelství československého filmu, R10/AI/4P/7K (nezpracováno)*.

[4] Malyn Newitt, *A short History of Mozambique*. London: C. Hurst and Co. 2017, s. 157–158.

[5] Ros Gray, c. d., s. 117–118.

[6] Tamtéž, s. 110.

[7] V maputské veřejné knihovně INICC se například nachází katalog z FČSF Kladno 1981, XIX. festivalu českých a slovenských filmů vydaný Ústřední půjčovnou filmů. (Celý katalog je pouze v češtině.)

[8] *Národní filmový archiv, Ústřední ředitelství československého filmu, R12/AII/6P/6K (nezpracováno)*.

[9] V pozůstalosti tohoto mosambického filmového kritika lze najít mimo jiné i publikace o československé kinematografii. Aktuálně je pozůstalost uložena v Národním institutu kulturních a kreativních odvětví (INICC, dřívější filmový institut

INC) v Maputu.

[10] Nutno dodat, že v té době Mosambik produkoval vlastní zpravodajské, dokumentární i celovečerní hrané filmy. Obdobné ucelené představení mosambické národní kinematografie, jakou byl například Týden československého filmu v Maputu, v Československu nikdy neproběhla.